

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 20.

У Новом Саду, 30. децембра 1912.

Год. V.

САДРЖАЈ: Предлог за закон о побољшању учитељских плаћа. — Наш народ и његова просвета. — Прошлост и садашњост експерименталне психологије. — Воља и навике. — Школа и настава: Чиме ће учитељ помоћи уредно похађање школе. — Преоптерећеност у школи. — Учитељство: Учитељски зборови. — Практичне обраде: Оглед из катихеза за IV. разред. — Из праксе: Понављање у настави, — Употреба слика у настави. Бедешке.

Предлог за закон о побољшању учитељских плаћа.

Ових дана, поднео је г. министар просвете држав. сабору у Будимпешти горњи предлог, из кога износимо неколико главнијих параграфа, да знамо шта нам се спрема.

Непотребно је свако коментарисање, јер §§, а и табела о плаћи и станарини, говоре сами.

3. §. (II. став.)

Плата, која је предвиђена овим законом, ступа у снагу на место оне из закона од 1907. XXVII. з. чл.

4. §. (II. став.)

Учитељска станарина, са обзиром на место службовања, према закону од 1908. г. §. 7. подељена је на 7 разреда.

Ови разреди, другачије се примењују код државних, а другачије код нас и општин. учитеља.

Државним учитељима, диже се и станарина промакнућем у већу платежну класу тако, да они од 240 К најмањег разреда могу дотерати до 400 К, односно од 600 К до 900 К, дочим вероисповедни учитељи имају једном за свагда, најмању станарину од 240 К, и највећу од 600 К.

Станарина вероисповедних учитеља, одређена је овако:

I. разред = 600 К.

II. „ = 540 „

III. разред = 480 „

IV. „ = 420 „

V. „ = 360 „

VI. „ = 300 „

VII. „ = 240 „ и, тако остаје без обзира, био учитељ код почетне

плате, или последње, т. ј. I. класе.

Код вероисповедних учитеља, одређује класификација места у ком служи, по разредима а код државних, плаћевна класа, коју ужива.

10. §. **Услов за промакнуће у поједине плаћевне разреде**, темељи се на оцени рада и учитељеве особе.

Оцене изриче и установљава држав. школ. надзорник, за оцену рада са: „одличан“, — „задовољавајући“, или „недовољан“, а за морално „поведеније“: „примеран“, „исправан“ (одговарајући) и „неисправан“ (не одговарајући) и тако даље.

О овоме, биће издата посебна уредба, као што г. министар у образложењу обележава. **Да смо весели!**

11. §. **Оцене.** Вероисповедне учитеље, сем државних надзорника, према дотичним одредбама, а у смислу 10 §-а овог закона, оцењују и вероисповедне власти издржаваоца школа.

Државни надзорник, извештава ове

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

о оцени учитеља писменим путем и поверљиво, а ове њега исто тако.

У случају да се оцене државних надзорника и вероисповедних власти не подударају, па ако ни једна оцена не гласи: „недовољно“, или „неисправан“, — рад учитељев има се сматрати довољним (задовољавајућим), а „поведеније му“ — исправним.

16. §. Учитељев **стан** има се састојати „бар“ из 2 собе, кухиње, коморе и **најпотребнијих споредних стаја**.

Онде, где издржавалац школе имаде сходно (одговарајуће) некретно имање, има учитељ $\frac{1}{4}$ јутра за врт, а ако нема врта, — 20 К накнаде.

18. §. **Награда за наставу у шегртској и привреднопоновној школи**, не може се урачунати у берива, овим законским одређењем.

20. §. **Ограничавање берива**, може се догодити на основу правоваљане истражне пресуде.

21. §. (III. став.) **Закон овај ступа у крепост**, 1. јануара, 1913., а извршити се мора до 31. дец.

24. §. **Канторска — појачка дужност**. Ако вероисповедни учитељ, (ми дао Бог вршимо сви*) у смислу закона од 1868. г. XXXVIII. з. чл. §. 141. врши канторску — појачку дужност, па, ако му је плата мања од 1000 К, има се учитељска и појачка плата до 1000 К уједно, сматрати учитељском платом. § тај, образложен је овако: „Предлог тај, садржава корист по канторе-појце учитеље, што се пристојба за канторство, из месних извора, може урачунати у учитељску плату, највише до 1000 К. те тако онај део те пристојбе, који се не употреби за допуну учитељ. плаће, као чисто канторска награда, нема утецаја на повишице плаће.

У осталом ова одредба, јесте преиначење одредбе закона 1907. XXVII. зак. чл. 11. §., у колико у место основне плате и петогод. доплатака, ступа у живот, једнолика (опћа — једнака) плата.

Следећи пример, расветлиће примену тога §-а.

Неки учитељ, према овоме закону, ужива 2000 К. год. плате.

Месни приходи су му:

учитељ. плата:	800 К.
канторска „	600 К. т. ј.
укупно:	1100 К.

Од канторске плате дакле, може се само 200 К. урачунати у допуну плате, а осталих 400 К. преостају као сасвим посебна награда за појачко-канторску дужност, или се плата та одређује на 1000 К. а 1000 К. добија опћина од државе као припомоћ.

Јасно је, да се од канторске појачке плате, може само 200 К. узети као допуну плате, али ко гарантује, да ће цркв. опћине након упражњења места дати и новом учитељу пређашњу награду? Ми Срби учитељи, ретко где и имамо плате за тај посао, кога нам још пре 100 година натоварише, а као што се види, и овај најновији закон. предлог не изриче ни једним словцетом, да се учитељу мора одредити посебна награда за ту дужност, или бар да каже: „учитељ није обвезан вршити ту дужност, ма да хиљаду хиљада оправданих приговора, говоре за ослобођење учитељства од те дужности. Како § тај овога предлога, губи из вида нас Србе учитеље, јер вели: „где учитељ врши дужности кант.“, — то држим, да би сад у овај мах, ваљало из нова почети акцију у корист потврде ц. саборских нам закључака бар у колико се односе на вршење црквено-појачких нам дужности.

30. §. Закон овај ступа у крепост од 1. јан. 1913. а ван крепости стављају се.

прва 4. става 2. 3. и 4. §-а, а I. и последњи ставови 11. и 12. §-а. II. став 34. §-а из закона од 1907. г. XXVII. зак. чл., а тачка с., истог закона, §. 22. замењује се тачком с., овога, која гласи: с., ускраћење промакнућа у плаћевне разреде, односно ускраћење на извесно време, бива само на одређено време и то не дуже од 2 године.

Све одредбе закона од 1907. год. XXVII. зак. чл. имају се примењивати у сагласности са овим законским одредбама.

А сад да видимо табелу о учитељским беривима.

* Само не у смислу наведеног закона, јер је у Шк. Уредби нема. Уредн. „Шк. Гл.“

ТАБЕЛА УЧИТЕЉСКИХ ПЛАЋА ПРЕМА ОВОМ ПРЕДЛОГУ.

Година службовања	Државни учитељи			Државне учитељице			опш. и вероисп. учитељи			опш. и вероисп. учитељице		
	класа	ступањ	свота К	класа	ступањ	свота К	класа	ступањ	свота К	класа	ступањ	свота К
1.	Почетни ступањ		1200	Почетни ступањ		1200	Почетни ступањ		1200	Почетни ступањ		1200
2.			1200			1200			1200			1200
3.	III	3.	1400	III	3.	1400	III	3.	1400	III	3.	1400
4.			1400			1400			1400			
5.			1400			1400			1400			
6.		1400	1400		1400							
7.		2.	1600		1600	1600						
8.			1600		1600	1600						
9.	1600		1600	1600								
10.	II	2.	1600	II	2.	1600	II	2.	1600	II	2.	1600
11.			1800			1800			1800			
12.			1800			1800			1800			
13.		1.	1800		1800	1800						
14.			1800		1800	1800						
15.			2000		1800	1800						
16.	II	3.	2000	II	3.	2000	II	3.	2000	II	3.	2000
17.			2000			2000			2000			
18.			2000			2000			2000			
19.		2.	2200		2000	2000						
20.			2200		2200	2200						
21.			2200		2200	2200						
22.	I	1.	2400	I	1.	2400	I	1.	2400	I	1.	2400
23.			2400			2400			2400			
24.			2400			2400			2400			
25.		3.	2400		2400	2400						
26.			2400		2400	2400						
27.			2600		2400	2400						
28.	I	2.	2600	I	2.	2600	I	2.	2600	I	2.	2600
29.			2600			2600			2600			
30.			2600			2600			2600			
31.		3.	2900		2600	2600						
32.			2900		2600	2600						
33.			2900		2800	2600						
34.	I	1.	2900	I	1.	2900	I	1.	2900	I	1.	2600
35.			3200			2800			2900			
36.			3200			2800			2900			
37.		2.	3200		3000	2900						
38.			3200		3000	3200						
39.			3200		3000	3200						
40.	I	1.	3200	I	1.	3200	I	1.	3200	I	1.	3000

Handwritten notes and numbers in the right margin, including a signature and a list of numbers from 1 to 40.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Према овој табели, јасно се види разлика у плаћама и времену уживања појединих ступњева, те и класа, међу општинским вероиспов. учитељством и учитељством државним.

Кад томе додамо још и то, да службовање има и на даље трајати 40 година, онда предлогом овим не можемо бити ни најмање умирени тим мање, што ијоле боља плата у износу од 2400 К., стиже таман онда, кад човек до ижице изнурен, треба одмора.

Предлог овај пак, тек настанком 27. год. службовања даје ту своту а тражи од учитеља, да је одличан и исправан и раденик и све друго.

Пошто је наше учитељство на жалост до данас толико неорганизовано, да је неспособно за буди какву акцију, то су сви изгледи, да ћемо пред тим, — по учитељску особу назадним и увредљивим, а по материјално му стање скроз очухским предлозима, — на просто погнути главе, те и на даље вући и трпети онај жарам, у кога нас упрегеше још пре 100 година, када су учитељи узимани из редова, протераних манастирских ђака, исслужених фрајтера, *бистријих* кабаничара и звонара.

Пошто је заказана епарх. учит. скупштина на прагу, ваљало би, да се што пре скупе све срески одбори, те у овој ствари да изнесу готове предлоге за рад око сузбијања овако назадних предлога, а за извојевање напреднијих и по учитељско материјално стање повољнијих законских одредаба.

Држим, да ни остали братски нам срески зборови ван Бачке, не би требали да седе скрштених руку.

Нарочите позиве у томе, нећемо сласти никоме, јер од тих силних позива и пискарања, већ се не видимо. Сваки на своју дужност ако нам је стало до бољитка.

Ето нам „Школ. Гласника,“ преко кога се можемо споразумети, шта и како да радимо.

Све остало домовинско учитељство, листом устаје против ових предлога, —

хоћемо ли ми и на даље спавати кô послушно робље — зависи од нас самих.

Ж. Алексић,
зам. предс. с. збора.

Наш народ и његова просвета.

(Свршетак.)

Ни у једном сталежу нашем не влада такво расуло, као код нашег свештенства.

Млад свештеник дошао је у село снабдевен *правом*, које му даје црква и државни закони. Он је свестан свога лепог и изнимног положаја у нашем друштву. Зна, да без њега, његове приволе, много што — шта не може бити. Зна, да је у сваком друштву штован и виђен. Зна, да се многи наши народни обичаји, који чине наш народ народом, у којима се испољава његова душа са свима особинама, не могу вршити без њега, „*тврста, без поја ништа!*“ Али је слабо упућен, колико у једном моменту, од једне речи, једнога чина, зависи његов углед, љубав народа према њему и т. д. слабо је упућен у врлине и мане нашега народа. Слабо је упућен у начин живљења и деловања у народу, којим би задобио љубав народа за себе, без које нема успеха у раду. Слабо је разабрао за душу народа, која поред свега незнања *осећа*, како трава расте. Слабо разабра за невоље, које га тиште. Слабо разабра за *праву* и *лажну* приврженост те искреност сеоских мудријаша, који са сваким, на свој начин терају шегу, шалу, о којој он ни појма нема, а он им се, верујем, искрено поводи, а када види, куда су га одвели његови осећаји, да се никоме не замери, буде доцкан. Кога село узме на миндрос, нема лека. Свештеници и учитељи највише ради те непажње страдавају са својим угледом. Слабо је упућен на разне утицаје са стране и деловање елемената, који убијају у народу веру, морал, вредноћу, штедњу, па у начин упућивања народа у рад, привредним гранама, здрављу, задуживању и т. д.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Да. Младић је провео осам година у гимназији, у којој се мучио и патио са грчким и латинским. Туђу књижевност боље зна, или је бар више морао учити него своју. Слабо је читао о своме народу од Љубише, Аршинова, Дачића и других. А када је долазио и како у дотицај са народом? После је четири године у богословији. Када је и као богослов долазио у дотицај са народом? И како? О феријама у своме селу? Шта виде младе очи? Шта разабире млада душа? Читајте приче младих људи из доба своје младости, па ћете се уверити. Наши *сѣтармлади* долазе из школа са запада. Зашто, знамо. Рећи ћете, наши богослови праве сада екскурзије. Били су у Атини, Русији и т. д. Ја бих волео, да пропутују најпре наше крајеве, упознају свој народ, па његове књижевнике, који су прозрели у душу народа, а после у иностранство, те ће боље сравнити нас и оне и знати шта ће и како ће каламити што је напредно на души нашега народа. Богослов се мора оженити да постане свештеник. Њихове младе душе гледају, у коме месту има боља партија за њих, што је сасвим природно и нема замерке.

И — нашао је себи друга, запошио се, закопао се у село, и *о њему више нико не води бригу*. Кроз две године се мора јавити за испит, при првим функцијама његовим, сијне цео рад у богословији око његовог спремања за свештеника. Код великог броја видимо врло слабу спремину у самом обављању црквених функција, што је бар пред народом главно у њиховом позиву. А од прве службе, прве функције, зависи много и његов углед. После прве службе видиш или весела и задовољна лица, а старе, добре бакице не могу да се нахвале „младога попе.“ Или видиш кисела, изненађена, зловна, подругљива лица, која му знају до ситница прокритиковати глас, кађење, како је наместио појас, одежду и т. д. Већ тада омрзне село њега, он село, те од рада на просвећивању ни помена. Нађе себи изван краја круг сељана, те се на крају крајева изједначи с њима у навикама и говору.

Место да је повео село за собом, повело је оно њега. . . Како је служио, појао пре, тако и сада, јер од кога ће да научи боље? За оне је најбоље, који затекну старијег друга на парохији, који младима буду десна рука у свему, ако се слажу.

И свештенички је сталез један од оних, на чијим леђима и онај надрићифтица тежи да стекне себи популаритет у селу и вароши. Изађе ли свештеник пред народ са каквим својим праведним захтевом, молбом, ево њих надримудријаша, да омету молбу. Огорчен на такав поступак, повуче се од сваког јавног рада изван цркве јер — вели — зашто да се бори за такав народ, који њему ни у чему не излази на сушет. Мислимо, да би требало радити противно. Развити живљи рад на просвећивању народа, с којим би умањило утицај тих надримудријаша, задобио би поверење народа, те би му се у многоме излазило на сушет. Зато видимо многа наша села, у којима влада учмалост, мртвило, помрчина. . .

Село од 2—3.000 и више душа, нема никакве установе, преко којих би стајало у вези са светом. Место надметања у раду око просвећивања народа, настаје један страпан раздор, свађа и инат међу тако-званом сеоском интелигенцијом, у коју улази и многи свештеник, да из пете више и не изађе и да се у њој сасвим изгуби.

Познавали смо красних младих свештеника. После извесног низа година, видимо у њему обична човека, без идеала, клонула. Сасвим природно. Село је учинило своје, а он није имао снаге, да се дигне над своје сељане, а нико није ни покушавао, да ту снагу — интелектуалну — у њему одржи и развија. . .

Наш свештенички сталез као да без компаса лута по душевној површини нашега народа. Слабо је и дисциплиниран. Овome се не треба чудити. Нема готово никаквог јединства у његовом раду. Шта је томе узрок? *Свештенички сѣталез код нас још није ни удружен, а камо ли да је збринио своју сирочад.* Шта чека једну свештеничку удовицу са

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

децом? Гледамо сви својим очима, као и учитељске удове и сирочад. Па језа човека хвата, када цркв. општина или нови свештеник гони из стана на улицу удову свештеника са децом, а ова још не зна куда и камо? Велики је ово узрок за немар у народном просвећивању.

Једини је ваљда свештенички сталеж, који нема центра, где би се састајао, стварао програм свога рада и на народном просвећивању, *давао пољета млађима*. Колико вреде удружења, на чијим скупштинама беседе и држе предавања старији, спремнији и искуснији, можемо рећи ми, који се налазимо у удружењима. Како се млађи у таквим удружењима даље образују. Надаље, члан удружења је приморан, да држи свој лист, да много чита, да се спрема, да може учествовати у расправи о каквом питању. Удружење спречава код већине учмалост. Рећи ће когод: Ту су свештеничке исповеди! Знамо их сви. До подне служба, причест, после ручак и више ништа.

Без свога удружења, без својих скупштина, свештенички сталеж у својој већини не ће никада бити оно у просвећивању нашега народа, што би требало да буде. Шта вреди само у каквом збору и договору (на политич. зборовима је врло лако. Ту можеш говорити оно, што си јуче читао у новинама) опробати своју душевну снагу, осетити колико вредиш у своме позиву, својој струци. Па још међу равним ти друговима истога позива. Ту видиш, колико си испредначио од оних, који се не спремају даље, ништа не читају осим дневне, досадне више пута, политике. Па како та околност осоколи млађе духове, даје полета.

Знамо ми сви, да није свако обдарен даром у говору, да је вешт говорник. Али се добрих говорника нађе у сваком сталежу. Не треба само бити тесногрудни завидан. Ваља имати на уму, да неколицина може подићи углед целом сталежу. *Те треба пуштајући напред*. О црквеним славама треба одређивати такве да иду у поједина села и говоре. Ја сам слушао са мишином неке наше свештенике како вешто пароду зборе и лече

мане. Па наше манастирске славе! Ту се скупи хиљаде нашега народа. Наша јерархија треба да води у евиденцији добре и спремне беседнике — свештенике, који добро познају живот нашега народа, његове мане, врлине и т. д. Такве треба слати на те славе.

У удружењу би ваљало закључити, да сваки свештеник настоји, да се у сваком селу оснује земљорадничка задруга. И у њој може он развити благотворан рад. Одбор удружења, у коме би били најискуснији свештеници, одређивао би теме, о којима би према приликама, које се данас врло брзо мењају и искрсавају нове, ваљало говорити са амвона. Да осигурају своје породице, те да *без бриге* узмогну своју велику *доколицу*, и *положај*, тако независан, употребити на просвећивање народа, те школске васпитанике са учитељем после школовања, упућивати на разборит живот.

Удружење би требало да даје директиву свештенству о узимању учешћа у свима нашим јавним пословима и упућивати на разборитост, да не штете сами свој углед, да буду у свима приликама *обазриви*, јер им је такав положај, те ће лакше моћи развијати свој рад на правом народном просвећивању. Стављати им на срце, да у народној школи гледају жижу, без које нема напретка у културном напретку нашега народа, а и огњиште за све врлине; а у учитељима да гледају најближу браћу, те да им не загорчавају рад, за оно мало лажна и пролазна популаритета или из неке умислене супремације, јер народ на крају крајева увиди узрок бесплодне борбе једних против других, те у угледу, а после и у упливу губимо једни и други, те добивају маха лажни народни пријатељи.

Свештеници су наши вирилни чланови школских одбора, а у општ. школама негде и месни школски надзорници. Докле год трају установе школ. одбора и мес. школ. надзорника, додуше као преживелих усанова, учитељство ће радо гледати у истима свештенике, али само оне, који потпомажу интересе на-

родне школе, просвете народне и учитеља. Узор оваким свештеницима је, што овде врло радо истичем, пришки прота, Ваца *Николајевић*, који је од четрдесет година па овамо председник школ. одбора и месни школски надзорник и вазда је, против сваког, који је намеравао да оштети интересе школе и учитељства, заступао ове, па и на штету свога популаритета код противника народне школе и просвете, те је наша школа могла мирно развијати свој рад и није имала трзавица ни — тужакања.

Има оваквих свештеника и више. Али, има их на жалост доста и таквих, који се само ради тога примају месног школ. надзорништва, да на леђима незаштићених учитеља стичу мало популаритета у селу, ометајући га у раду и његове праведне молбе и захтеве. Омаловажавају га, извргавају подмеху његов рад, тужакајући га. Услед тога настају недогледни сукоби, који не служе за пример народу, да живи у слози и љубави, а најмање има рада на народном просвећивању. Има их — срећом мален број — који ће настојати да шкоди учитељу ма био вредан као црв, светао као сунце. Примере не ћемо навађати. Наравно, да нису ни сви учитељи свештеници. О нама ће бити говора у засебном поглављу.

Прег.

Стеван Радић.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНЕ ПСИХОЛОГИЈЕ.

Dr. phil. & paed. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

— Посвећујем брат Хрвату: **Жиги Чајковцу**, проф. у Загребу. —

(Свршетак.)

Највећи трибут експерименталној психологији платила је сјеверна Америка, нарочито Савезне Државе. Тај нови покрет подстрекла су два велика психолога: *Уилјам Џејмс* (James), (Harvard University) и *Лед* (Ladd), (Yale University), и то са својим предавањима о физиолошкој психологији. Још одличнију форму тога покрета дала је публикација *Ледова* дела: „Elements of Physiological Psycho-

logy“ (1887.). То се дело одмах популарисало; и за дуго беше једино приступачно дело информације о новој, експерименталној психологији, и његов карактер изванредно је утецао на развиће американске психологије. Проф. Џејмс већ је почео да сабира материјал за лабораторијски рад. Први, официјално признати лабораториј основан је (1883. г.) у John Hopkins University (у Балтимору); а оснивач му је чувени педагог: Др. *Г. Стивенли Хол* (Hall), пекадањи Вунтов ђак, а сада председник (доживотни ректор) и проф. психологије и педагогије у Clark University (Worcester, Mass.) Године 1887. он је основао чувени часопис: „*American Journal of Psychology*“, који и данас излази. Године 1888. основана је прва професорска катедра за експерименталну психологију у Филаделфији (њу је добио Вунтов ђак: *Кетл*.) Године 1893. основан је „*Psychological Review*“ (Cattell & Baldwin), а исте године угледа свијета и трећа психолошка публикација: „*Studies from the Yale Psychological Laboratory*“, коју је основао Вунтов ђак: Др. *Скрипч*. Године 1890. публиковао је Џејмс своје велико психолошко дјело: „*Principles of Psychology*“ (у двије дебеле свеске), које је побудило опће интересовање у американске публике. Од тог доба психолошка дјела текла су као из каквог кабла, и данас, ако је човјек рад да озбиљно прати психолошку књижевност Американаца, мора се ограничити само на једну област. Год. 1895. проф. *Сенфорд* (Sanford), публиковао је први дио својих упута за извађање елементарних експеримената („*Laboratory Course in Experimental Psychology*“). Мало затим (1897.) и *Скрипч* изда своју: „*New Psychology*“, а за њиме долази читава поворка писаца експерименталиста *Страттон* (Stratton: „*Experimental Psychology*“), *Витмер* (Witmer: „*Analytic Psychology*“), *Тиченер* (Titchener: „*Experimental Psychology*“ у 4 дијела), *Џед* (Judd: „*Psychology*“), *Кокинс* (Calkins: „*Psychology*“), *Енџел* (Angel: „*Psychology*“), *Сешор* (Seashore: „*Course in experimental Psychology*“) и т. д., да не спомињем силне монографије и чланке из области експерименталне психоло-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

гије. Већина тих аутора образовани су у Европи.

Брзо развиће експерименталне психологије у Америци изазвало је преко 80 психолошких лабораторија, од којих се некоји могу такмачити и са најбољим европским лабораторијама. (Сравни: *Delabarre, Les Laboratoires de Psychologie en Amerique*. у: „*Annee Psychologique*“, 1894., I. св., 209. стр.). Највећи психолошки лабораторији налазе се у: Harvard University (директор Др. *Хуго Минстерберг*, Münsterberg) Yale University (*Џед*), Cornell University (*Тиченер*), Columbia University (*Вудворџ*, Woodworth и *Кетл*, Cattell), New York University (*Лб*, Lough и писац ових редова), Chicago University (*Енцел*), Michigan University (*Пилсбур*, Pilsbury), Pennsylvania University (*Вишмер*), Clark University (*Сенфорд*), Standford University (*Стрејџен*), Princeton University (*Болдвин*, Baldwin), Washington University (*Свиџи*, Swift), Illinois University (*Крон*, Krohn) и т. д. Мањи психолошки лабораторији постоје скоро уз сваки колиц и учитељске школе. „Bureau of Education“ у Вашингтону имаде врло огроман психолошко-педагошко-антрополошки лабораториј са својим специјалистом (Др. *Макдоналд*, Mac Donald) и многим асистентима. Постоји и нарочито друштво за експерименталну психологију, које своја извјешта публикује у: „*Psychological Bulletin*“, ког издаје проф. *Џед*.

У *Канади* такође постоји добро уређен психолошки лабораториј, коме управљају: Др. *Киршман*, Kirschmann (Вунтов ђак) и познати педолог Др. *Треси* (Tracy). У *Чиле* такође постоји такав завод, а управитељ му је *Њемац*, Др. *Ман*. И *Јапан* има свој психолошки лабораториј у Токију (Др. *Мошора*), а експериментална настава недавно је почела и на пекиншком универзитету (*Кина*). *Аустралија* такође има свој психолошки лабораторијум.

У *Маџарској* постоји само један такав завод, спојен са психијатријом, у Будимпешти. Директор му је Др. *П. Раншбург* (Ranschburg), а десна рука *Ласзло Нагу*.

А како је с нама *Јужнословенима*,

а нарочито с нама Србима и Хрватима? О експерименталној психологији и психолошким лабораторијама у браће Словенаца не знам ништа, а што се тиче браће Бугара, они већ куд и камо боље стоје. *Гинев*, *Зонев*, *Магнев*, *Пенчев*, *Гавријески* и многи други — све су то ђаци проф. Мојмана. Њиховом иницијативом неке године одржан је и први курс из експерименталне психологије. Уопће браћа Бугари врло су агилни у новој науци и имају много пријевода и изворних дјела из експерименталне психологије да не говорим о експерименталној педагогији, која се тако лијепо његује у њих.

Наша најближа браћа на овом свијету: Хрвати такође се крећу у правцу нове науке. Хрв. педагошко-књижевни збор подухватио се издавања мог „*Увода у експерименталну психологију*“, и I. свеска је већ публикована (Загреб, 1908., стр. 314. велике осмине, са 191 сликом и више табела, цена: 5 круна за нечланове хрв. пед. збора), а II. свеска (опширнија од I.) је у едицијама за 1908. годину. Осим тога и модерни правац у педагогији много подупиरे правац експерименталне психологије. У Загребу постоји већ од неколико година друштво за проучавање хрватског ђака (душа тог покрета је агилни *Вјекослав Кошћевић*, и *Томашић*), а хрв. пед. збор недавно је основао и одјељење за психологију дјецe, гдје је највише ангажован чувени апостол јужнословенске слоге, *Даворин Трстјењак* (писац „Слободне Школе“) и познати наши педагози: *Стјејан Басарићек*, Др. *Ђуро Турић* и др. Хрв. пед. књижевни збор и главни одбор хрватских учитељских савеза успјешно је организовао недавно један мали курс из експерименталне психологије и педагогије, а загребачко друштво за проучавање хрв. ђака постало је популарно са својом стручном и дивном изложбом тог истог љета.

Ми Срби, размећући се својим литерарним патриотизмом, врло мало урадимо у тој новој науци. И оно мало, што је учињено, то је више ствар експерименталне педагогије и штудије дјетета. Тек прије двије године основано је прво

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ерско друштво за психологију дјеце; друштво прилично напредује и издаје свој лијепо уређивани орган „Гласник“ (уредник *Сима М. Јеврић*). Прошлог љета оно је приредило свој *први* курс у експерименталну психологију и педагогију; и да се осјећа велика потреба за такве курсеве доказује и тај факат, да је на том курсу било преко 150 курсиста. Надајмо се да ће нас што скорија будућност извести на праву и величанствену путању наше нове науке. Научна амбиција, воља и самопоуздање и ту је све и свја.

VI.

Да завршим. Будућност експерименталне психологије изгледа да ће бити скромна али сигурна. Данас је као сунце јасно, да су њезине методе — методе тихог научног рада. Она не може наћи — нити се може надати да нађе — посве нову методу испитивања или почетни принцип духовног живота; она не може дисекцирати дух као што анатомски ножичић може тело; она није у стању открити како треба пројцирати мисли у имагираним телеграфским жицама. И онда, данас не треба очекивати од експерименталне психологије открића онаког интересовања и вредности, као што су открића, која су толико пута постигнута у другим наукама са много добросремљених људи и богме снабдјевеним лабораторијима; прије него се открију открића која ће бити од истог значаја као и проналасци аргона и Х-зракова, треба ће много и много година мучног рада у погледу и на технику и на научне теорије.

Лабораторији су спољашњи знаци унутрашњих сила у раду за развијање нове, експерименталне психологије. Прва од тих сила је конвикција, убеђење у духу сваког човјека, да просто посматрање и спекулација нису довољни за градњу локомотиве, за сликање каквог портрета, за руковање какве плинске трговине или за предавање психологије. За то треба дугогодишњег специјалног образовања и тешког експериментисања у радионици, студију, хемијском лабораторијуму или

психолошком лабораторијуму. Да се учини и једна од тих ствари човјек мора бити специјалиста. Све дотле догод психологија бјеше споредна наука, сваки је могао предавати психологију; но, данас ту дужност кадар је испунити само добро образован човјек.

Друга велика сила јесте увиђање, да се васколико рационално и ефективно васпитање ослања на психологију, али не на стару конфузну и вербозну психологију, већ на тачну, модерну, практичну психологију данашњег доба. То је утјећа за нас учитеље. Због тога је и овај мали рад. За овим би, наравно, требао да слиједи рад о „прошлости и будућности експерименталне педагогије“, но, ако буде здравља и воље и то ће се остварити. Психологија и педагогија данас су нешто друго, него ли прије неколико деценија.

Воља и навике.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

ВОЉА И НАВИКЕ.

Вољна активност — Дефиниција воље. — Воља код дјетета. — Битни карактере и воље — Односи воље према другим спољностима. — Анализа једног чина воље. — Појимање чина који треба извршити. — Одлучивање. — Мотив и побуда. — Свака вољна радња је плод одлучивања — Одлука. — Извршење — Значај воље. — Карактер. — Навика. — Карактери навике. — Порекло навике. — Дејство навике — Она олакшава радњу — Она појачава интелигенцију. — Она умањује свест. — Дејство навике на сензибилитет. — Закони навике. — Значај навике

Вољна активност. — Активност, схваћена као принцип радње која се објављује или се може објавити спољашњим покретима, има, као што знамо, три облика: инстинкт, воља, навика.

Инстинктивну активност смо проучавали (Видите *Лекцију II.*): сад ћемо проучавати активност воље и навике.

Дефиниција воље. — Права област воље, као и друга два облика активности, јесу, мало пре смо подсетили на то, праве радње, то јест унутрашњи акти, праћени дејствима, спољашњим покретима.

Воља се може дефинисати: *моћ коју дух има да се свесно и промишљено, спонтано, слободно одлучи на радњу коју је сам оабрао.*

Воља код детета. — Тако схваћена воља је, поред свесног ума, обележје човека. Дете без сумње ради, одлучује се; али је принцип његових одлука и поступака не воља, него инстинкт, сензибилитет. Дете је својевољно, али оно нема воље.

Битни карактери воље. — Битни карактери воље јесу: рефлексивност и према томе слобода (Видите *Лекцију XVII*). Вољни поступци су промишљени и према томе слободни, то јест они зависе само од нас.

Односи воље према другим способностима. — Воља се јасно разликује од интелигенције и сензибилитета. Не зависи од нас да имамо или да немамо ово или оно осећање, да имамо ову мисао или радије другу неку; али смо власни да хоћемо оно што намеравамо. (1)

Филозофима који истоветују вољу са жељом, то јест са сензибилитетом, треба одговорити да у ствари, кад се жеља и воља подударају и кад истовремено постоје, ми не истоветујемо привлачност којом жељена ствар на нас делује и нашу власт да подлегнемо тој привлачности; да нам се, сем тога, често дешава да желимо а нећемо; да су, најзад, жеља и воља, у извесним случајевима, противречне: тада настаје борба, сукоб, и некад победи жеља, а некад воља.

Онима пак који вољу истоветују с интелигенцијом, треба одговорити да, и ако је свака воља накалемљена на идеју, она опет зато није исто што и идеја. Колико се идеја јави нашем духу а да нису праћене вољом! Сократ се свакако варао кад је истоветовао „науку“ и „вртину“. Друга је ствар мислити о нечем добром, а друга хтети га.

Исто је тако истина да воља, и ако је ствар различита, те се не може свести на друго шта, има присних односа са сензибилитетом и интелигенцијом. Анализа разних елемената вољне радње ће јасно истаћи те односе.

Анализа вољног чина. — Свака вољна радња претпоставља, ако је потпуна, више елемената:

1^о **Појимање**, или идеју о чину који ће се извршити;

2^о **Премишљање**, то јест испитивање подстрека или побуда који нас наводе да радимо у једном или у другом правцу;

3^о **Одлуку**, која је прави чин воље, чврста одлука да предузмемо ову или ону радњу;

4^о **Извршење**, које прати одлуку.

Појимање чина који ће се извршити. — Није потребно задржавати се код овога првог услова вољног чина. Али очевидно радимо вољно само кад интелигенција претходи вољи, кад имамо идеју о радњи која ће се извршити, па и идеју о противној радњи.

Пре него што рекнем: „Хоћу да пођем

од куће“, ја представљам себи интелектуално било шетњу, било чипњеницу остајања код куће.

Одлучивање. — Интелигенција не износи пред нас само идеју о чину на који ћемо се сад одмах одлучити, него нам она сугерише и разлоге, подстреке ради којих ми треба овај чин да предпоставимо сваком другом. Сунце сија, ми смо докони, потребно нам је да се крећемо, итд.; сви ови разлози да пођемо од куће могу бити претегнути противним разлозима: очекујемо визиту, не знамо на коју страну да пођемо, итд.

Мотиви и побуде. — Али, при одлучивању не посредује само интелигенција: њој се придружује и сензибилитет са својим жељама и склоностима, он баца у тањир теразија утег свог посебног утицаја. Полазећи од куће, ми смо уверени да ћемо се срести с пријатељем кога желимо да видимо, или ће нас можда наша шетња одвести у какав музеј где нас чекају уметничка уживања за која смо јако осетљиви, итд.

Другим речима, одлучивање се ослања једнако на разлоге из интелектуалног реда, који се називају *мотиви*, као и на разлоге из афективног реда, који се називају *побуде* наше радње.

Свака вољна радња је плод одлучивања. — Понекад је одлучивање врло дуго, јер је одлука коју треба учинити важна, или зато што је личност која се одлучује колебаљива карактера.

Виктор Иго, у одељку *Јадника* који се зове: *Бура под једном лубањом*, описао је дивно како дугачку поворку мисли и осећања може човек прећи пре него што се одлучи да ради.

Понекад је опет одлучивање врло кратко: ми морамо журно радити, треба се што пре одлучити. Воља је, у овом случају, скоро тренутна, али она опет зато претпоставља да смо једним погледом упоредили и измерили разлоге за и против.

Одлука. — У одлуци се налази суштина воље. Ми се до извесног тренутка колебамо, тако да рекнемо, између две противне одлуке: ми један за другим појачавамо два утега на теразијама, и они наизменце тону и дижу се. Али долази тренутак, који је, тако да рекнемо, криза воље, кад више не оклевамо, кад одлучно стајемо на једну страну, кад се најзад одлучимо.

Ма коликом привлачношћу да делују на нас наше жеље, ма колико на нас утицале наше мисли, нас не одређују ни наше жеље ни наше мисли: одређујемо се ми сами, некад помоћу наших жеља, другипут и против наших жеља, због извесних подстрека које стављамо над противне подстреке.

Извршење. — Мало пре је речено да вољни чин састоји пре свега у одлуци, па била она или не била праћена дејством. Међутим, вољу у главном прати извршење, и, да би вољни

(1) Ми смо опширно проучавали у нашој Теоријској и практичној педагогији (Лекција XI) разлике које издвајају вољу од интелигенције и од сензибилитета... Овде се нећемо поново задржавати на њима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чин био у истину потпун, треба да смо се не само одлучили, него и да смо се напрезали око извршења.

Само извршење зависи од спољашњих околности независних од моје воље: ако ми је рука парализована, она неће послушати кад јој наредим да пише; ако су ми мишићи преслаби, неће се покорити мојој одлуци да подигнем претежак терет. Али, чак и у случајевима кад наредбе моје воље нису извршене, наредбе су издаване, напрезало се, и отпочело извршење.

Воља, кад није праћена дејством, остаје непотпуна; она је тек *намера*.

Значај воље. — Воља чини људску личност, она у истину ствара наше Ја; њоме смо ми најзад ми сами.

„Наша власт над нама самим, каже Жуфр^о, подржава се тек непрекидним упражњавањем. Мера ове власти је у исти мах и мера људскога достојанства, јер је та власт сами човек.“ (1)

Карактер. — Најбољи је човек онај који има духа, срца и карактера. А ова трећа особина савршеног човека зависи највише од воље. Карактер, одиста, претпоставља чврсту вољу, која се зна одупрети ђудима, јако колебљивом сензибилитету, која управља сама собом, и која иде за својом сврхом упорно и несавитљиво, нити се даје свратити с пута било сулгестијом других људи, било навалом страсти.

Навина. — Вољна радња није најобичнији облик људске активности. Потекавши од инстинкта, активност се пење до повољног начина, и поново пада и успављује се у навизи. Највећи број наших радња потиче од навике. Ми пишемо, говоримо, ходимо, извршујемо већину радња у свом животу, не помоћу рефлексije, нити непрекидно обнављаним напрезањем наше воље, него под благим и меким утицајем навике.

Карактери навике. — Навика је дакле начин непромишљене, машиналне, аутоматске активности. Она има све карактере инстинкта, поузданост и непогрешивост; али се од тих разликује својим пореклом. Инстинкт је одиста наслеђена навика, која нам је предата од наших предака, и који се код живог бића јавља непосредно. Навика је, напротив, стечена: она је резултат претходних наших чинова; она предпоставља претходну вољу; она је друга природа.

Порекло навике. — Навика потиче од понављања једног и истог чина или од наставаљања једног и истог утиска.

Навика, одиста, протеже своју власт не само на наше вољне радње, које, понављајући се, мало по мало губе свој карактер промишљених радња, извршених уз напрезање, него и на наше сензације, на наше интелектуалне операције; на наша осећања,

једном речју, на сва стања наше свести. Према томе, навика је резултат било вољне радње коју извршује нека личност, било радње извршене на тој личности од спољашњих сила, као што су, на пример, температура, топлота и студен, светлост, итд.

Што се радња више буде понављала и што утисак више буде трајао, тим више ће навика тежити да се развије и тим ће више снаге имати. Али је тачно опажено да понављање радње и трајање утиска није потребно да би се објаснио почетак неке навике. Довољни су, заправо, једна једина радња, један једини утисак, и навика одмах тежи да се појави.

Дејства навике. — Навика врши разна дејства на људске способности: с једне стране, она олакшава радњу, замењује вољу, појачава интелигенцију, подржава склоности; са друге стране, она чини да сензације постају све мање живахне.

Она олакшава радњу. — Под влашћу навике, ми успевамо да поновимо без напора радње које су испрва биле тешке и мучне.

„Помоћу навике, ми свакодневно чинимо права чудеса... Уђите у радионицу какве штамарије (ви радиници не вреде, ни приближно, једнако; али и најмање интелигентни, најмање способни бирају из квадрата слова која им требају, и слажу са браином, с поузданошћу у кретању која подсећа на инстинкт: а то и јесте, у ствари, инстинкт, јер је то навика.“ (1)

Она замењује вољу. — Наш би живот био необично успорен, наше радње сведене на мали број, кад бисмо морали увек, кад год радимо, премишљати и хтети.

„Та радња хода, која нам изгледа тако једноставна, била би за човека стални предмет бриге и студије кроз читав му живот. На нашем језику бисмо говорили с истим напрезањем какво захтева употреба страног језика који је недавно и непотпуно научен. Трагање за речима и брига о синтакси би запречили наш дух да се потпуно преда мишљењу. Кад пишемо, ми бисмо били налик на ђаче које мучно препишује свој задатак; морали бисмо се напрезати да цртамо свако писме. Најдаровитији човек не би успео да одсвира на гласовиру ни пет мера, а да не одахне.“ (2)

Она тежи да радњу понови. — Дејством навике, ми не само да стичемо већу лакоћу да извршимо чинове којима она управља, него смо и вољни да их чешће понављамо. Моћ навике ствара тежљу, склоност да се изнова почне оно што се већ чинило.

Она појачава интелигенцију. — Помоћу навике, ми постајемо окретнији у разазнавању перцептивних елемената, у анализовању принципа наших идеја. Наше интелектуалне силе јачају под њеним утицајем.

„Њоме музичари успевају да разложе оркестар на састојке и да у целини разазнају удео сваког инструмента. Управник оркестра чује у исти мах и све музичаре, и сваког од њих засебно... Активној навизи, то јест често понављањем вежбању има да захвали свирач на виолини

(1) J. Simon, le Devoir, p. 64.

(2) J. Simon, op. cit.

лакоћу с којом он може да, у истом часу, чита ноте, да претрчава држак свог инструмента, да превлачи гудалом, и да остане господар над самим собом толико, да оцени утисак што га чини на своје слушаоце и да ужива колико и они, и више него они, у чарима музике“...

„Ко добро закључује? Да ли онај који за напамет сва Аристотелова правила, или онај који се свакодневним вежбањем, извештио у доказивању“ (1)

Она умањује свесност. — У природи је навике да чини противречна дејства: ако, с једне стране, јача активне способности уопште треба ипак признати да она, са друге стране, умањује па чак мало по мало и укида свесност.

Феномен који се понавља, на који смо се навикли, постаје нам неприметан. Ми не осећамо тежину ваздуха која чини на нас притисак. Хемичар живи посред непријатних мириси и не осећа их.

Чин који се често понавља постаје несвестан. Кад пишемо, ми скоро нисмо свесни писмена која повлачимо. Кад свирамо какав комад на гласовиру, ми не дајемо себи рачуна о покретима које изводимо.

Дејство навике на сензибилитет. — У свом дејству на сензибилитет, утицај навике је тако исто двојак и противречан:

1^о Она слаби сензације задовољства и бола;

2^о Она појачава моћ наклоности.

Најбоље је познато дејство навике које затупљује наше радости и болове. Ми се навикавамо на зла која су нам испрва била најодвратнија; ми постајемо неосетљиви за првобитно најживља задовољства.

Напротив, осећања привржености, наклоности, страсти, бар у њиховим почецима и до извесне границе изнад које настаје засићеност, све су јачи под утицајем навике. „Хоће ли човек волети друштво, каже Жане, ако не залази често онамо? путовање, ако никад није путовао? читање књига, ако није читао?“

Закон навике. — Тако навика час затупљује, час изопштрава, а наизменце слаби или јача сваковрене наше способности.

Покушавало се да се ова тако противна дејства сведу на општи закон, па се рекло: „Навика слаби све пасивне утиске, а развија све активне радње“.

„Промена која је живом бићу дошла с пољд, постаје му све више страна; промена која му је дошла из њега самог, све више постаје његова особина. Репертивност* је све мања, спонтаност* све већа. Непрекидност или понављање слаби пасивност, појачава активност“ (1)

Тако се измирују привидно противречни резултати навике, која, у истину, не може друкчије повећати и учврстити активне силе душе, него тиме што у исти мах умањује живахност наших утисака и свега оног у нашим радњама што је чисто пасивно.

Значај навике. — Без претеривања се навизи може приписати претежна улога у људском животу. Она чини да резултати наших напора постају стални; она нас разрешава дужности да без престанка призивамо скупу и мучну употребу наше воље. Без ње, све би се морало непрестано изнова почињати; помоћу ње, ми се користимо свим оним што смо пре чинили. Без сумње, ми навиком нагињемо да постанемо автомати,* али интелигентни автомати, који без мучке понављају само ону радњу коју су први пут сами хтели. „Навика је сила, тачно је рекао Албер Лемоан, која фиксира непрекидно постајање нашег живота, која зауставља време које ништа друго не зауставља... Помоћу ње, у живом бићу прошлост није укипута... Њоме се прошлост нагомилава и згушњава у садашњост. Ова има ту прошлост, њу садашњост задржава и поседује у тако збијеном облику: увећала јој је супстанцију; асимиловала ју је својој рођењој природи“.

Али навика природно садржи зло као и добро; она чини јединство нашег живота; она неодређује садашњу минутоу свим онима које се претходиле. Према употреби коју ћемо учинити од наше активности у прошлости, ми ћемо у садашњости и у будућности бити упућени на добре или рђаве радње. Навика је ропство, пошто нас она чини робовима наше прошлости; али је од нас зависело да нас та прошлост упуту врлини, науци, истини.

РЕЗИМЕ.

164. Људска активност се јавља у три облика: *инстинктив, воља, навика.*

165. Вољна активност или *воља* је моћ коју ми имамо да се одлучимо *рефлексијом, слободним избором.*

166. Вољу не треба истоветовати ни са *жељом* ни с *идејом.*

167. Потпуна вољна радња садржи четир елемента: *појимање* чина који треба извршити, *одлучивање, одлуку* и *извршење.*

168. *Одлучивање* дозива у памет подстреке и побуде, то јест интелектуалне разлоге и захтеве сензибилитета.

169. *Одлука* је прави чин воље.

170. *Извршење*, или бар почетак извршења, напор да се изврши чин па који смо се одлучили, јесте потребна допуна вољне радње.

171. Воља у истину ствара *људску личност.* Наше достојанство има своју меру у власти коју смо ми стекли над нама самим.

172. *Навика* је *непромишљена, аутоматска радња* која долази после вољне радње.

173. Навика има све карактере *инстинкта*, али се од њега разликује својим пореклом; она је стечени инстинкт, друга природа.

174. Моћ навике зависи од учестаности

(1) J. Simon, op. cit.

(1) Ravaisson, De l'habitude, p. 5.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

понављања истога чина или од трајања истог утиска.

175. Навика има то дејство да *олакшава радњу* и да ствара у нама расположење да је поновимо.

176. Она појачава активне способности интелигенције, али она *слаби свесност*.

177. Она слаби сензације задовољства и муке, али јача наклоности.

178. У главном, навика *слаби све пасивне утиске* а развија све активне радње.

Школа и настава.

Чиме ће учитељ помоћи уредно похађање школе. Учитељ треба да је тачан у дужности. Тачно да почиње наставу и ни једног минута пре да је не завршује. Да увек излази спреман пред ученике. Да без невоље не изостане ни једног минута од школе. Да из нерасположења за рад не оставља разред минутима, па и по сата. Сваку задаћу коју је задао ученицима треба да прегледа. Са сваким дететом треба да поступа са пријатељском стро­гошћу и очинском пажњом. (Слабој и болешљивој деци треба нарочита пажња и љубав).

Учитељ пазни да међу децом владају пријатељски односи. Треба да настоји, да ни једно дете не изостане од школе без допушта. Допуст ће увек дати, али по потреби да дете осети да не даје с вољом.

Кад дете после недозвољеног допушта дође у школу, не треба га казнити. Учитељ ће у таком случају извести ствар тако, да дете осети шта је пропустило што није било у школи. Учитељ употреби сваку прилику, да увери родитеље о штети коју су нанели своме детету што су га од школе задржали.

Учитељ живи у миру са сваким, колико то до њега стоји. Он мора бити детету идеал, младићу пример за подражавање, човеку узор какав треба да је у својој струци и раду.

Преоптерећеност у школи. Школска настава се сваким даном све више оптерећује. Ово није само код нас, него свугде. Па кад је у других народа та тужба потпуно на своме месту, колико је онда тек наша настава преоптерећена градивом. Питање о преоптерећености школске наставе, стално је на дневном реду у школских људи на западу. На учитељским зборовима тамошњим расправља се оно често. Између многих таквих расправа,

навешћемо резултате расправљања једног немачког учитељског збора о томе.

На преоптерећеност у школи не туже се само родитељи него и лечници, посланици, а нарочито учитељи. Кад се и најобјективнији суд о томе сведе на праву меру, ипак су основане тужбе на сувише велику запосленост и ван школских часова, стално опадање телесне свежине, а нарочито душевне напрегнутости ступањем у старије разреде; пресићеност и немарност према учењу; сувише рана израђеност и опадање младих учитеља. Узроци су овим појавима понајвише у често препуњеним разредима; у недовољно санитарним те према томе неподесним за рад просторијама и њиховом уређењу; у сувише раном напрезању још свежих и мало учвршћених телесних и душевних органа; у сувише слабој нези и кретању удова и органа за дисање; и претераном култивирању знања; у шијачком методисању; у траћењу времена са некорисним стварима; у прекомерном давању домаћих задаћа, што не одговара ни времену ни способностима; у давању многих задаћа за казну; у недовољном обзирању на индивидуалност; у пропуштању у старије разреде незрелих ученика; у честом мењању учитеља.

Као помоћна средства томе предлажу се

Почетак школске обвезе да се повиси навршеном седмом годином; да се уведе тачан лечнички преглед забавишта и сродних завода, а тако и школа за ручни рад; да се стално настоји око тога да се смањи број ђака по разреду; да се што више унапређује телесни напредак, а тиме добра воља и расположење за рад; да се смањи број домаћих задатака и да се да довољно спреме за исте; да се укине неплодно учење на памет и непотребна вежбања из већине наставних предмета; да се не утуче време са површним испитивањем, празним чегртањем и разглагол­ствијем у објашњавању; да се олакша процес појимања асоцијацијом и концентрацијом сродног градива у учењу; место у лудо страшеног времена уз то и штетног вођења бележака за време школског доба, да се уведу књиге о понављању за три главне групе: веронаука, језик и реалија (са повеснициом); ради одмора сувише заморених органа, да се преноси рад на друге; домаће радње да се регулишу тако, да се млађа деца (од 7—9 год.) забаве с њима просечно по часа дневно, а старија један час.

Ово су назови о преоптерећености, само једног збора, а у даној прилици изнећемо и друга мишљења.

Учитељство.

Учитељски зборови. У 3. бр. „Сри. Гласа“ (у Вел. Кикинди) изишао је чланак „Докле ћемо теретити народ свотама за учитељске зборове?“ Тај чланак написао је учитељ Коста Замуровић. Да писац чланка није учитељ, не би се на то писање осврнули, јер су неучитељи непознавајући потребе и важности школско-учитељских установа једнострано схваћали та питања, а руководно их је скоро увек материјалистички поглед. Овом приликом руководи се тим материјалистичким погледом *учићель*. Писац не одриче вредност установи зборова, али тврди да рад зборова не показује никаква резултата, јер великом делу *учићельства* није *стало до рада и до даљег усавршавања свог*.

Наше је мишљење да тврдња пишчева — да рад зборова не показује никаква резултата — није основана. Пре него што је у опште категорици изрекао неповољан суд, требао је поставити неколико питања, зашто је то тако, и на то одговорити. Кад би тим путем ишао, не мислим да би обележио успех зборског рода, као сјајан, али би бар дошао до тога, да тај успех просечно задовољава узимајући у обзир наше прилике. А тим приликама није учитељство криво, него позвани фактори. За ову тврдњу навешћемо само двоје:

Млађе учитељство апсолутно се ничим не спреми у учитељској школи за овакав рад. Тражити од њега самопрегорне воље, иницијативе, великог одушевљења за овај рад, немогуће је, а да се од стране власти све те врлине пресијом изнуде, изазвало би потпуну антипатију. Овако се бар изванштан проценат младих учитељских снага ангажује духовним саучешћем у раду и од њих се постепено развију слободнији и идеалнији елементи у раднике, који прихватају посао. Кроз ту фазу сви смо прошли. А да су нас у учитељској школи боље спремали за реалан рад, не би се морали споро самоучки развијати, него би већ из школе понели добре основе, на којима би се у животу почели развијати. То је једно.

Друго је, што се порећи не може, да је старије учитељство доста радило, па у знатној мери дало и добрих радова, те тако добрим примером предњачило својој млађој браћи и друговима. Но колико је апатије показала учитељска школа у спреми младих кандидата, за практичан школско-учитељски живот, још у јачој мери је апатијно примљен сав рад са учитељских зборова од стране школских власти у току ових 14 година од кад зборови постоје. Многи важни предлози и елаборати, о унапређењу спољашњег и унутрашњег школског живота и образовања учитељског, израђени су у разним зборовима и поднети вишим школским властима, али осим неких незнатнијих предлога није ништа усвојено.

Па чиме би се то могло правдати? Дали разлогом да су ти предлози и елаборати празне садржине, или да су назадних принципа или може бити сувише реформни. Ни једно од тога. Напротив, све што је предлагано, основано је на сувременим културним начелима, како онима у нашој држави, тако и онима која се цпе у западним културним државама. Па и покрај тога није усвајано. Па не само то, него ни онда кад је учитељство имало у вишим школским властима оне своје представнике, које је желило да тамо има, нису ови често могли ни најјачим стварним примерима да потисну изванштан конзервативни утицај, који још увек има своју надмоћ над школом, наставом и учитељем. А ови представници учитељства нису могли жељена успеха постићи с тога, што иако су где-кад и задобили по којег неучитеља за коју добру ствар, ипак су увек остајали у мањини. Тај конзервативни правац, и ако вичу на њега, помагале су често и поједине наше странке, које могуће да нису имале ништа заједничког са тим конзерватизмом, али су терале воду на воденицу тог конзерватизма.

У такој прилици, појмљиво је да и у многих старијих и искуснијих радника, наступна летаргија за извесно време, те је могуће да су и они мање суделовали у раду зборском око општих школско-наставних потреба, но у том случају скренута је можда више пажња унапређењу сталешких интереса, што је не мање важно и по будућност школе и наставе. Шта више у добу реакције, кад же-

ље и захтеви учитељски за поправак положаја, не налазе одзива код позваних фактора, није чудо ако се сав рад учитељских организација сведе на борбу за сталешке интересе. За то нам је пример велики Савез словенског учитељства у Аустрији, у којем има око 30.000 учитеља и који сада ништа друго и не ради него се бори за сталешке учитељске интересе, а то исто ради тамо и немачки учитељски Савез, и невоља их је дотле дотерала, да и крај међусобне мржње долазе до пакта да заједнички воде борбу против реакције, која им не да да дигну главу. Та познато је, да се свугде, па и у нас многи боје, да учитељи не дигну главу и радују се кад у *политичкој* штампи наиђу на такве експекторације, где се о учитељима све тражи, како ће се они са лоше стране изнети. А тек како им је мило кад наиђу, да то баш учитељ чини, јер то ће им касније у свакој прилици бити нај јачи доказ против учитељства. Сваки ће сталешки неправљати своје погрешке у своме кругу, а неће дати прилике непозванима, да га по субјективном мишљењу једног свога члана, оцењују шири кругови који носу често ни у минимуму упућени у те прилике, а међу којима има и таквих кругова, који из својих сталешких интереса иду за супремацијом над учитељима.

Ако писац чланка у „Срп. Гласу“ стане на овако разматрање наших учитељских прилика, онда неће тако лако преломити сламку над учитељством. Не би требало да је тако лако преламао сламку већ и с тога, што зна да се и сâм радом на зборовима интелектуално доста развио и развија се, па у очекивању бољег резултата треба да је трпељивији, јер оно што учитељи међусобно опажају, треба да искуснији другови добрим методама у зборовима и у животу унесу у душу млађих несмелих и неразвијених другова. Тако ће се ови задобити за рад, а жигосањем у јавним страначким органима, отуђи ће се још већма од рада којем би изврстан део корисно могао послужити.

Ми велимо изврстан део, јер нигде се не може постићи да сви све раде и знају и могу.

Велико немачко учитељско удружење има око 130.000 чланова, па ко прочита историјат његовог постања и развитка видеће, да је у њих тога истога било и данас има, што и у нас.

Разуме се, да се то у такој маси не опажа јако, као у нас који смо тако малобројни.

Мађарски учит. Савез има око 28.000 чланова, па и у њиховим зборовима мален проценат учитеља ради. То они и сами признају у својој штампи.

А ако погледимо и Српско Учитељско Удружење у Србији, видећемо да и тамо према бројном сразмеру, није велики број активних суделача на скупштинама.

С тога кад процењујемо свој рад, морамо прво проучити сличне кругове радника и њихове резултате, те са много више умерености изрећи суд о нама, у толико пре, што су све те учитељске организације у много бољем положају као просветни радници, шира делокруга и мање зависни од разних околности, него што је то у нас случај. Баш те неприродне наше околности, биће да су један јак узрок летаргији, коју писац снажно истиче, а коју ми не мислимо бранити, али мислимо да јој то није лек, којим се он послужио.

Пошто би поводом чланка К. Замуровића могли веома много још рећи, о чему се може и другом даном приликом новести реч, то ћемо се за сада дотаћи још једног места у његовом чланку, где спомиње „народне терете“ за зборове.

Писац износи, да народ „просечно троши годишње на наше зборове 10.000 К. и од тога нема нико користи.“

Учитељски зборови су свугде установа на основи школског закона и обележавају се у закону као помоћно средство за даље образовање учитеља.

Као така установа они су законом или министарском наредбом на основу закона прописани и већ су их и Турци имали. Осим таквих на основу школ. закона прописаних зборова, постоје код напреднијег учитељства и засебне организације за рад педагошко-књижевни, уметнички и т. д.

На оне законом прописане зборове иду свугде учитељи о трошку „народном,“ а на ове друге иду о своме трошку. Те две врсте зборисања не треба помешати и извести погрешне закључке који се лако пусте у свет, а теже повуку и исправе.

У погледу саме користи од учитељских зборова, природно је, да просвета и рад на њој не дају дирекне камате, као неки трго-

вачки артиклови, али она касније стоструко награди баш оне који су поднели материјалне жртве за њу, а наша је дужност да те који су „трошили“ упућујемо на схваћање те користи, која се истина ие појави одмах у комерцијалној нарави, али прво покаже своју боју у резултатима идеалних циљева, који временом унапређују и материјално благостање.

Пример за ово су знамените речи Бизмаркове о учитељима после француско-пруског рата, а још свежи пример су велики историјски догађаји који се баш сада развијају у језгри српског народа и којима су не мало допринели и учитељи са својим зборисањем и школа са својом наставом (то већ умни људи и признају), у којој су радили они учитељи, који су на својим зборисањима, ма и мало по мало, стицали интелектуалне моћи, да искру по искру племените националне свести усаде у срца и душу онога, који је жртвовао за те просветне адиђаре, можда и не знајући да тим жртвама стиче себи богодану свест, која ће га оспособити да изврши велика историјска дела и подигне себе на стару славу и величину својих прадедова!

За сада смо се на две важније тачке осврнули поводом чланка друга К. Замуровића и држимо, да није имао право што је писао, ни у погледу начина, ну у погледу места где је то изнео, па ни у погледу самих закључака.

Б. М.

Практичне обраде.

ОГЛЕД ИЗ КАТИХЕЗА ЗА IV. РАЗРЕД ОСНОВНИХ ШКОЛА.

12. КАТИХЕЗА.

О МОЛИТВИ.

(Свршетак.)

II. Тумачење.

1. (Како треба поштовати свете?)

— Има ли Српчета, које није чуло за св. Саву, има ли којег српскога детета, а да се не би радовало празнику нашег св. Саве? Има ли којег Србина, а да са заносом не пева дивну молитву св. Сави: „Ускликнимо!“? Нема, јер сви знамо, да је св. Сава српска слава! Али како треба поштовати св. Саву? Прва нам заповест Божја вели, да поштујемо Бога — да ли ћемо св. Саву и све остале светитеље исто тако као и Бога поштовати?

То је веома важно да знате. Св. Сава је био достојан Исуса Христа. Та он је Бога више љубио него оца и матер, браћу и сестру своју. Све је он њих напустио, да би само за Бога могао живети. Он је брзо увидео, да се хришћанска вера међу Србима не слави онако, како би требала, зато диже манастире и цркве, учи народ књизи, да би могао разумети написану реч Господњу. Св. Сава је учврстио Христову цркву у српскоме народу. Св. Сава је оснажио и српску државу, да би тако у њој и Христова црква лепо напредовала. Све је то, децо, толико лепо, свето и узвишено, да ми дугујемо вечитом захвалношћу св. Сави. Његов се је рад и драгоме Богу јако допао, јер је учинио, да му тело ни после смрти, исто тако као и његовога оца, не иструхне, него је остало цело и неповређено. Тиме нам је Бог најлепше дао на знање, да је св. Сава праведник Божји и да му се треба молити. А св. апостол Јаков вели, „да непрестана молитва праведнога много може помоћи“ (Јак. 5. 16.) Не поштујемо ми св. Саву као Бога, него само као Његова слугу и угодника. Јер ако нам је он већ за живота свога толико добра учинио, како да нам не би сада помогао својим молитвама, када је у близини престола Божјега? *Свете треба поштовати не као Бога, него као слуге и угоднике Божје* (II. 219.)

2. (Ко поштује свете?) — Светитеље су поштовали и први хришћани, а особито оне, који су за веру Христову мученички умрли, дакле св. мученике. Како људи поштују своје велике људе?... Они им дижу споменике (као што смо ми Срби подигли споменике песницима нашим Бранку, Змај Јови и др.), улице, места и градове крсте њиховим именима, заслуге им износе у говорима и песмама. То је децо, сасвим лепо, јер се отуда види захвалност потомака према својим великим прецима, који су се за њих мучили. Па зашто онда да не слави и црква своје светитеље? Али, ко поштује свете?

а) (Призивање светих у молитви и светковање празника.) — Св. Сава је однета живео светим животом. Његово је срце пламтило љубављу према Богу, он је љубио ближње своје, свој Српски Народ, као самога себе. Колико је љубио Бога, то сам вам већ рекао. Да видите, како је помогао српскоме краљу Стефану и целоме Српскоме Народу против једнога њиховога опаснога

непријатеља. Стефан је имао једнога великаша по имену Стреза. Стрез издаје својега господара Стефана и поче живети самостално и страшно мучити народ, који је у његовоме крају живео. Св. Сава отиде Стрезу и опомене га да се поправи, али Стрез није хтео то ни да чује. Када је св. Сава отишао, исте ноћи уђе у Стрезов шатор један страшни јунак и прободе га копљем. Стрез умирући рече својим људма: „Бог ме је казнио, што сам се успротивио св. Сави!“ Бог је учинио, да св. Савино тело остане и после смрти му цело и неповређено и тиме нам је дао до знања, да треба, да се молимо св. Сави, јер молитва његова за нас пред Богом, по речима св. ап. Јакова, много може да помогне. *Свете пошћује онај, који их призива, да се за њега Богу моле и који њихове празнике светкује.* Тело је св. Савино спаљено, али нам је зато остао сваке године његов празник, који пада 14. јануара, да га слаavimo.

б) (Угледање на свете.) — Растка је чекала велика земаљска слава, али му није годила. Његова љубав према Богу тера га у св. Гору. У манастиру је он стекао сваку врлину тако да се брзо на далеко рашчуо са своје побожности. Његов је живот био веома строг, много је постио и често пута се дубоко у ноћ Богу молио. Бог није заповедио да и ми морамо отићи у манастир. Ни Растко није морао да отиде у манастир. Он је могао заслужити небеско царство и да није отишао у манастир. Та он је веома побожно живео, па је Бог већ и тиме задовољан био. Али Растко није питао: „Шта ја морам да чиним?“ него: „Чиме ћу ја обрадовати Бога?“ И зато, што је знао, да ће више обрадовати Бога, ако отиде у манастир, он је драговољно и отишао. Он је из љубави према Богу учинио силна добра дела, која баш све није ни морао да учини. Децо, узмите пример од Растка! Деца често неће да чине ни оно, што су дужна да учине. Ви морате сваке недеље и празника ићи у цркву. Ко то не чини, тај греша. Ако пак и ви љубите Бога онако, како га је љубио св. Сава, онда можете рећи: „Истина ја не морам осим недеље и празника и преко седмице ићи у цркву, али зато, што чини Богу велику радост, ја ћу сваки дан да идем у цркву“. Томе вас учи српски светитељ Сава. Тако му можете постати слични и тако ћете га најбоље поштовати. *Свете пошћује онај, који се на њих угледа.*

в) (Поштовање мошти и икона.) — Ви сте, децо, чули да је св. Сава, када је пошао у Србију да измири Вукана и Стефана, понео са собом и мртво тело св. Симеуна. Али ви ћете се може бити зачудити, како је он то могао понети мртво тело очево?! Јер ви знате, да после смрти човечје тело мора иструхнути. Али Бог често не допушта да тела светих људи иструхну, него остају цела и неповређена као и за живота им. Када је св. Сава отворио очеву гробницу, тело је његово било цело и још је мирисаво уље потекло из њега. Он је због тога проглашен за свеца и прозван је св. Симеон Мироточиви. Такво тело светитељево, које не трухне, него остаје цело и неповређено, назива се *мошти*. Мошти се ваде из гроба и стављају се у нарочити сандук, који се зове кивот. Такве св. мошти јесу и тело косовскога мученика св. кнеза Лазара († 1384.), које и данас лежи неповређено у манастиру Врдник-Раваници у Срему. О Видовдану, 15. јуна сваке године можете видети то св. тело. Разуме се, да није тело оно, које помаже побожним хришћанима, јер ни сама душа светитељева не може сама ништа да нам помогне, него само Бог помаже на њихове молитве. Мошти св. Саве су спаљене, али зато ни један православни Србин не би смео, а да не набави његову икону. *Свете пошћује онај, који њихове мошти и иконе пошћује.*

Децо, сада знате ко поштује свете. *Свете пошћује онај: 1., који их призива, да се за њега Богу моле, и који њихове празнике светкује, 2., који се на њих угледа, и 3., који њихове мошти и иконе пошћује.* (П. 220.)

3. (Поштовање Богородице.) — Ко је помогао св. Сави, те је сретно стигао у Србију?... Видимо, да је св. Сава поштовао Богородицу и призивао је у својим молитвама. Господ наш Исус Христос је љубио своју матер, па он хоће да и ми њу поштујемо. Као што је он и на крсту још мислио на њу, исто тако морамо и ми свагда да је се радо сећамо. И Дјева Марија је још за живота својега љубила људе. Знате ли како је она помогла сватовима у Кани Галилејској?... Као тада тако се она и сада брине за људе. Они се моле својему Сину да чува људе од болести и опасности и да им прашта грехове. А Спаситељ је воли, па зато ће и саслушати њезине молитве. Заиста је велика наша срећа, што ми имамо на небу такву посредницу за

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нас. *Пошћуј особито светиу Богородицу и читтај често молитву: Богородице Дјѣво!...* (Белешка.) Ми је називамо Матером Божјом, пречистом Дјевом Маријом и за време часнога поста ми јој се молимо: *Пресвѣта, владичице Богородице моли ѿ насъ грѣшнихъ!* Бог је подигао Дјеву Марију до највеће славе, он је преко својега анђела поздравно: *Радѣйсѧ владѣатнаѧ Маріе!* Она је о себи предсказала: „Где од сада ће ме поштовати сви народи!“ Можемо ли дакле, а да је не поштујемо?

Скупљање. — Ко поштује свете, тај поштује и Бога, служба светима, то је служба Богу. То смо видели данас. Запамтите све то добро, јер добар хришћанин треба да уме да чува и брани своју веру, ако би је ко напао. — Како треба поштовати свете?... Шта вели апостол Јаков о молитви светих?...

III. Примена

1. *Пошћовањем светих пошћујемо Бога.* — Сада хоћу да видим, који од вас уме да мисли! Рецимо к теби долази један назарен и говори ти: „Зашто ви имате толике празнике светих? Ви православни и не поштујете Бога, него само свете!“ Шта ћеш ти на то одговорити, Н.?... Рећи ћеш, да је поштовање светих поштовање Бога. Разлика је у овоме: о празницима Господњим поштујемо ми Бога сами без ичијег посредовања, а о празницима светих поштујемо ми Бога *преко светих*, али било овако, било онако, ми само Бога поштујемо. — Други долази к теби и говори ти: „Тиме, што поштујете свете, умањавате поштовање према Богу“. Шта ћете одговорити на те речи?... Тиме, што ми поштујемо свете, ништа се не крњи наше поштовање према Богу. Ако ми рекнемо, да је месец леп, ми тиме ништа не шкодимо сунцу, јер знамо да месец добија своју светлост од сунца. Исто тако ми не вређамо Бога, када говоримо: Сава је свет, јер је он ту светост добио од Бога. Да ли то шкоди што сунцу, када његови зраци падају на капљице росе, те ове блистају на хиљади?... Исто тако ништа не шкоди ни драгоме Богу, када оно својом благодаћу сија на своје свете, као што ни сунцу ништа не шкоди, када оно сија на росу и улепшава је. Бог је увек диван у светима својим. — Трећи ти опет пребацива: „Ви православни обожавате Марију!“ Али то

није истина. Ми истина поштујемо Дјеву Марију више него све херувиме и светитеље, али зато она пије Бог. Бог увек остаје Бог, а Дјева Марија остаје његов створ.

2. *Угледање на свете.* — Многа деца мисле, да она одиста онако поштују свете, како треба. Али да видимо, да ли се свако дете угледа на св. Саву! Оно дете, које нерадо иде у цркву, које избегава своју школу и не воли књигу, то ће узалуд говорити да поштује св. Саву. Св. Сава је много пута отклонио са нас Срба опасност рата да би нам добро било. Зато ћемо му се тако одужити, ако се узајамно љубимо и поштујемо.

3. *Пошћовање моштију.* — И мошти су су за хришћане мили и драгоцени споменици. И сама црква поштује св. мошти. У свакоме олтару имаде св. моштију. Ја сам вам већ говорио о моштима кнеза Лазара. Особито су драгоцени за нас споменици што су нам од Исуса Христа остали, као што је часни крст, клинови, којима је прикован био. Светитељи ће некада у великој слави dospети у небо. Ако желите и ви да будете с њима, а ви немојте никада обесветити своје тело. Св. ап. Павле вели: „Црква је Божја света, а то сте ви“. (1. Кор. 3. 13.)

4. Од свих светих Србин највише поштује своје крсно име. Како то треба чинити, о томе ћемо други пут учити.

Напомена. Износим овај оглед с намером, да и остале катихезе за IV. разред издам у засебној књизи, ако би се нашло, да би оне добро дошле нашим катихетама и учитељству као помоћно средство при катихизовању. Други један оглед излази у „Богословском Гласнику“, те ко жели да се с њима још боље упозна, нека затражи дотичне бројеве споменутога листа.

Из праксе.

Понављање у настави. Практика нам казује потребу да понављамо. Без понављања деца лако забораве оно што им је учитељ казивао и чему их је учио. Сврха понављања је увек да се знање учврсти.

Понављати треба често, врло често. Не недељно, месечно или тек на крају школске године, него ако је икако могуће у почетку сваког наставног часа. Један кратак преглед биће доста, да се од пре научено утврди.

Учитељ треба да пази на ток и облик понављања. Он ће се у томе послу држати или оног начина како је поступао у настави (рекапитулацијом) или ће узети слободнији облик (конверзацију). Не може се тражити да дете понавља оним истим речима, како је то при реасумирању појединих одељака при обради утврђивано, али се мора на то пазити да се одржи ток мисли у свом одређеном правцу.

Мора се пазити на обим понављања. Само оно што је битно треба истаћи, а све споредно оставити. Где је потреба да се освеже сасвим заборављене чињенице, може се понављање развити и на широј основи.

Понављањем се иде за тим, да се све оно што је саопштено учини корисним. Нарочито код понављања има учитељ прилику да комбинује разне науке и концентрише, према томе је понављање ванредно подесно за то, да се све што је научено многострано употреби.

Употреба слика у наст ви. Слика је имитација неког предмета у природи.

Каквоћа слике. Слика треба да је изведена уметнички т. ј. треба да је перепективна, сразмера да је одржана, поједини делови и особине да се јасно распознају, светлост и сен да су подељени сразмерно; треба да је верна и да приказује изразито унутрашњи живот предмета.

Слика треба да је карактеристична т. ј. да приказује предмет са његових битних особина, у његовим разним обележјима, у његовој природној околини и у природном положају. — Евантуални органи, који се слободним оком не виде или су тек нешто приметни, треба да су уз слику додати. То важи за животиње и биље које прелазе метаморфозу.

Слика треба да је природно колорисана. Ако нема таквих, то имају предност добре црне слике.

Слика треба да је велика, да је подесна за разредну наставу.

На једној табли, обзиром на прву обраду предмета треба да је само једна слика; овде не треба разумети да је на слици приказан само један једини предмет или део предмета.

Код слика које су у групама, треба да су предмети приказани сразмерно према својој величини.

У размери умањено, и приказано на слици, служи као допуна правом приказу.

Свака слика треба да је подлепљена тврдом артијом (папеклеклом) и лакирана.

Употреба слике. У очигледној настави сликом се не треба служити, него место ње треба узети саму ствар. Исто тако и у другим наставним гранама вренији је предмет од слике.

За природопис. а.) У минералогiji слика се не употребљава; тако исто су без вредности у народној школи и слике о кристалима. Кристалографија се приказује помоћу модела. б.) У ботаници има места слици и то код увеличавања оних органа који се слободним оком једва примећују или никако не виде; исто тако сликом се приказују најважније културне биљке којима није овде домовина; слика се употребљава још при групирању и понављању обрађеног градива, да би се оно што је слично, а тако и целина прегледно могло скупа приказати. в.) У зоологији поступа се као и у ботаници.

У природословљу. а.) У природословљу, при препитивању одређенога у прошлом часу, сликом се уштеди понављање експеримента. б.) Слика служи за очигледан приказ унутрашњег склопа неке машине и већма сложених справа.

У цовесници (тако и у библијској) важне су слике знатних особа, прикази историјски важних грађевина, сцене важних догађаја.

У земљопису мора се слика чешће узимати у помоћ. Њоме се приказују: Основни напрти, варошки планови, равнице, поједини срезови, жупаније, окрузи, државе, предели, природни производи, расе, етнографске слике, вештачки производи, народна ношња, обичаји, слике појединих вароши, грађевина.

Руковање сликом. Слика се иставља на приказ само при обради извесног предмета.

Она стоји дотле изложена, док се не доврши обрада предмета. Правилно појимање допуњује се у могућим случајевима, упоређењем слике са самим предметом.

Деца се упућују, да са слике закључују праву величину предмета, (то је нарочито важно у земљопису и природопису).

Поједине слике, према приликама, треба деца да цртају.

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате за остале рате за своје деонице. Седма рата је за старе деоничаре К 3·50 по једној деоници, а за нове К 4·50 по деоници.

Садржај уз „Шк. Гласник“ за ову годину разаслаћемо са 1. бр. за 1913. свима редовним платишама, и оним дужницима који измире свој дуг дотле.

Светосавска прослава оджана је и ове године у новосадским основним школама и изведена је боље него прошле године. После освећења воде певали су ученици светосавску песму, затим су наизменце декламовале две ученице и два ученика старијих разреда песме о Св. Сави, од Змаја, Војислава Илијћа и др. а завршио је поздравним говором ученик петог разреда Светислав Станковић. Говор му је био лепо састављен, а он га је изговорио са толико слободе и умешности, да је на присутне слушаоце веома лепо утицао.

Публике је било знатно више него прошле године, а то је знак да ће је бивати све више и више, те ће и ова свечаност све боље напредовати и утицајем на дејче родитеље, стицати у њима више пријатеља школи и настави.

Уобичајеном свечаношћу прослављен је тај дан и у српској великој гимназији, овде је говорио др. Милан Петровић, о просветној задањи наше цркв. школске автономije, у српској вишој дев. школи; а тако и у Матици Српској где је држао свечан говор Р. Врховац, подпредседник књижевног одељења, у славу 100 годишњице од рођења славног песника Петра Петровића Његоша, владике црногорског. У вече је одржана беседа срп. вел. гимназија у дворници хотела Ковача, која је као и обично постигла врло леп успех.

Промене у учењу. За учитеља у Сомбору у селеначкој школи изабран је Живко Терзин, досадашњи учитељ на сомборском салашу Билићу.

Српска учит. школа у Пакрацу, приредила је светосавску беседу 14. (27.) јан. 1913. г. у корист својих сиромашних ученика. Добровољни прилози примају се са захвалношћу.

Сталешка свест. Сталешка свест се огледа и у томе колико учење потпомаже своју штампу. У томе ми овде, не стојимо баш сјајно. За доказ томе наводимо, да „Школски Гласник“ има оволико дуга међу читаоцима: Из године 1909. К 20—, из 1910. К 133—, из 1911. К 274—, а из 1912. К 940—. То је свега: **К 1367—**. Овога не би смело бити кад би се сваки сећао своје сталешке дужности, али кад много њих резонују „ваљда није баш за мојом једном претплатом стало“, онда се на дугу стварају тако замашне своте. У место да сваки жртвује ту незнатну годишњу претплату за свој сталешки орган, у место да сваки агитује, да се на „Шк. Гл.“ претплати свака школа, свака читаоница, свака гостионица у месту, где учитељи одлазе, свака гостионица у вароши где учитељи одседају, свака радња да да оглас у којој учитељи намирују своје потребе у оделу, обући, намештају и др., у место свега тога, што појединца осим неколико речи не би стало ништа више, у нас има неколицина и таквих учитеља, који дугују по 3—4 године пуну претплату за лист, а овамо га примају и не враћају натраг, нити јављају, да им се лист не шиље. Па кад они не јављају нама, ми јављамо њима, да им овим шиљемо последњи број „Шк. Гласника“. Ми знамо, да се ни једном учитељу не пресипа, с тога не досађујемо сваки час с опоменама за претплату, него ко је свестан своје сталешке дужности, тај се сети у току године сам, али је ред да се бар на крају године сети и онај, који се није имао времена сетити у току целе године.

Школска зубна клиника у Бечу. Друштво „Österr. Gesellschaft für Zahnpflege“ основало је школску зубну клинику у 13. варошком срезу т. зв. Hüttendorfu. Она је снабдевена са свима потребама. На њој ради један практични лекар, који је обвезан ординovati 6 часова недељно. Сиромашну децу лечи бесплатно. Од 108 деце имало је само двоје сасвим здраве зубе. У гдекојег детета потребно је било више пута прегледати зубе и дати лекарске помоћи. У год. 1911. било је 600 таквих случајева. Деца се нису нимало устезала од прегледа и лечења, него су напротив с вољом и весело ишла на преглед.

Завод за слабоумну децу основаће Белгијанци у Ватерлоу са капиталом од 900.000

